

(Szovjetunió)

1986. 1—6. sz.

Bár a folyóirat első száma több érdekes hadtörténeti vonatkozású cikket közöl, mégis *A. Sz. Jakusevszkij*: „Koholmányok és az igazság az 1939-es szovjet—német megem-támadási szerződéssel kapcsolatban” (1986. 1. sz. 59—65. o.) c. cikkét említjük meg állandó aktualitása miatt. A fasiszta németország fölött aratott győzelem 40. évfordulóját a burzoá propaganda igyekezett új szovjetellenes és szocialistaellenes hadjáratra kihasználni. A hamisítások egyik tárgya az 1939-es szovjet—német megem-támadási szerződés volt. Ezt igyekeztek felhasználni arra, hogy kétségeket támasszanak a Szovjetunió békekezde-ményezéseinek őszinteségét illetően.

Erről a szerződésről már sok tucat könyvet, sok száz tanulmányt és cikket írtak. Ezeknek a műveknek a többségében a szerződést úgy értékelik, mint „összeesküvést a béke ellen”. A legszélesebb körben az a rágalom terjedt el, amely szerint a szovjet—német szerződés „igen fontos esemény” volt, amely McCauley angol történész szavai szerint „elkerülhet-lenné tette Európában a háborút”. W. Paul nyugatnémet történész szerint Sztálin, aki állítólag „területe kiterjesztésére törekedve”, szerződést kötött a fasiszta Németországgal, „lehetővé tette Hitler számára a háború ki-robantását”. Az említett és más szerzők azonban nem veszik maguknak azt a fáradt-ságot, hogy bizonyítsák is a kijelentéseiket. S. Morris amerikai történész pl. kijelenti, a polgári kutatók számára nem áll rendelkezé-sére elég dokumentum annak megállapításá-hoz, hogy a Szovjetuniót a szerződés aláírása-kor „az önvédelem motívuma” vezette-e, vagy pedig igyekezett „szándékosan kiprovo-kálni a háborút”.

Valójában elég dokumentum forog közké-zen, amelyek azt bizonyítják, hogy a Szovjet-unió állhatatosan harcolt a békéért, a szerző-dés pedig nem irányult valamiféle harmadik ország ellen, és természetesen nem provokál-hatta a háborút. A Szovjetunió csak azután írta alá a szerződést, amikor a kollektív biz-tontsági rendszer létrehozására irányuló ősszes erőfeszítések hiábavalóaknak bizonyultak.

A szovjetellenes törekvésekből kiindulva, éppen a nyugati hatalmak ösztönözték az ag-reszorokat. Nem akadályozták meg a japán agressziót Kínában, megbékélték azzal, hogy Olaszország elfoglalta Etiópiát. Lehetővé tet-ték Németországnak a Saar-vidék visszacsat-olását, a Rajna-vidék remilitarizálását, az „Anschluss”-t. Az agresszor segítségének bete-tőzése volt a müncheni egyezmény. Engedmé-

nyekkel ösztönözték Németországot az „anti-komintern paktumra” és a Szovjetunió elleni támadásra. A németek azonban előbb a nyu-gati országokat támadták meg, hogy megerő-sődjenek a Szovjetunió elleni harcra.

Valótlan az, amit J. Hochman amerikai szerző ír, hogy a Szovjetunió „igazából”, „ko-molyan” nem lépett fel a kollektív biztonsági rendszer létrehozásáért, valamint szövetségi viszony kialakításért Franciaországgal és más nyugati hatalmakkal, elutasított bármiféle „szigorú katonai kötelezettséget” az 1935-ös francia—szovjet szerződésben, hogy a náci Németországgal való „együttműködésre” tö-rekedett, ami a megem-támadási szerződés aláírását eredményezte.

Mindezek az állítások ellentmondanak a va-lóságoknak. 1933 végén a párt Központi Bizott-sága történelmi határozatot fogadott el a kol-lektív biztonság rendszerének létrehozásáról. A későbbiekben ez a határozat jelentette a Szovjetunió külpolitikájának alapját. Többek közt javasolta, hogy bizonyos feltételek mel-lett belép a Népszövetségbe, regionális egyez-ményeket ír alá Franciaországgal, Csehszlová-kiával, Lengyelországgal, Belgiummal, Finn-országgal és más államokkal a német agresz-szióval szembeni védekezésről.

1935-ben kölcsönös segélynyújtási szerző-dést írt alá az agresszió ellen Franciaországgal és Csehszlovákiával. Ezek az országok azon-ban nem erősítették, hanem aláásták a szerző-dés alapjait. Beneš csehszlovák elnök nyíltan kijelentette a német követnek, hogy nem kell komolyan venni a szerződésben vállalt kötele-zettségeket. 1937 végétől Párizs szintén bosz-szantó zavaró tényezők kezdte tekinteni a szerződést. Ezt a hangulatot külön szította London, amely a Szovjetunióval való együtt-működés ellen volt.

A nyugati országok nem akartak szövetségi viszonyt a Szovjetunióval. Ezt világosan meg-mutatták a Moszkvában 1939. augusztus 12-én kezdett angol—francia—szovjet tárgyalások. A tárgyalásokon a Szovjetunió kész tervet ter-jesztett elő, amely szerint az agresszor vissza-verésére kiállított volna 136 hadosztályt, 5 ezer nehéz löveget, 9—10 ezer harcokcsit és 5—5 és félezer harci repülőgépet. Javasolta az együttműködés három konkrét tervét. A Szov-jetunióval ellentétben a nyugati hatalmak ket-tős játékot folytattak. Olyan javaslatokkal álltak elő, amelyek a Szovjetuniót kitették volna a német csapatnak, ugyanakkor maguk nem vállaltak komoly kötelezettséget a Szov-jetunió megsegítésére, a Szovjetuniót viszont

kötelezték volna a nyugati országok támogatására, ha Hitler esetleg abba az irányba támad.

A nyugati ideológusok, figyelmen kívül hagyva a tényeket, azt állítják, hogy Anglia és Franciaország 1939-ben „őszintén” meg akart egyezni a Szovjetunióval, de ez nem volt lehetséges a Szovjetunió „hítségese” miatt, amely „elárulta” őket, és szerződést írt alá Németországgal. MacLean angol tábornok azt írja, hogy a háromhatalmi tárgyalások kezdettől fogva kudarcra voltak ítélve, mivel az oroszok már néhány hónapja tárgyalásokat folytattak a németekkel. A valóságban ellenkezőleg történt. Anglia, miközben küldöttséget menesztett Moszkvába, már 1938. november 26-án felvette a kapcsolatot a németekkel. A tapogatózások, amint ezt a szerző részletesen bemutatja, több csatornán folytak, végül már Göringet hívták meg Londonba, de a szovjet—német szerződés aláírása ezt az utazást tárgytalanná tette.

Igaz, hogy 1939 elejétől a németek is több javaslatot tettek a Szovjetunióval a meg egyezésre, de az ezeket a javaslatokat mindig elutasította, egészen addig, ameddig reálisra nem vált egy nyugati—német megegyezési veszély. A 60-as években publikálhatóvá vált angol dokumentumok teljes egészében igazolják, hogy ez a veszély fennállt. A szerződés aláírása szétzúzta ezeket a tervek, és lehetőséget adott a Szovjetunióval a háború időpontjának kitolására, a háborúra való jobb felkészülésre.

P. N. Navojcev: „Az Északi Flotta erőinek tevékenysége a külső tengeri kommunikációs vonalak védelme terén a háború éveiben” című cikke (1986. 2. sz. 10—15. o.) olyan témával foglalkozik, amelyeket a folyóirat az utóbbi években nem érintett. A nagy honvédő háború idején a Sarkvidéken keresztül vezető út volt a legrövidebb és legalkalmasabb. A szövetséges és szovjet hajók itt szállították a rakományokat rendszerint konvojokban az angliai és izlandi kikötőkből Murmanszkba, Arhangelszkbe és vissza.

A Főhadiszállás döntése értelmében a szövetséges konvojokat az Északi Flotta biztosította a saját hadműveleti térségében (a Barents-tengeren a 20. szélességi foktól keletre). Ez az ezer mérföldes útszakasz volt a legveszélyesebb, mert a hajók itt télen és tavasszal 150—200, nyáron és ősszel 350—400 mérföldre megközelítették Norvégia partjait, ahol az ellenség tengeri és légi bázisai voltak. A feladat megoldásában nemcsak az Északi Flotta hajói vettek részt, hanem bevonták az újonnan létrehozott Fehér-tengeri Flottillát is.

A konvojok biztosítása céljából konvoj-hadműveleteket szerveztek. Mielőtt a hajók elindultak Angliából és Izlandról, a flotta légi-erő felderítették a jégmezők peremét, adatokat gyűjtöttek az ellenséges erők mozgásáról a tengeren és a partokon. A meteorológusok

előrejelzéseket készítették az időjárás változásairól, különösen az uralkodó széljárások irányairól.

Amikor a konvoj már úton volt, a flotta rendszeres harci tevékenysége (felderítés, őrzésközpontozás, tengeralttjárók elleni és légvédelem, aknaelhárítás) elsősorban a biztosításra irányult. Két-három nappal azelőtt, hogy a hajók elérték a 20. szélességi fokot, tengeralttjárók bontakoztak szét az ellenség támaszpontjai előtt és a konvoj a legvalószínűbb megközelítési útvonalain, hogy felderítsék a kifutó ellenséges hajókat és megtorpedózzák őket.

Az Északi Flotta főtámaszpontjától 250—300 mérföldre 2—4 szovjet torpedóromboló fogadta a konvojt és kísérte a kikötőkhöz. Egyidejűleg megélnélt a légi tevékenység is. Igyekeztek felderíteni az ellenséges tengeralttjárókat és úszóaknákat a Kola-félsziget partjainál elterülő nagy tengerszakaszon és a Fehér-tenger bejáratánál, felderítéseket végeztek az ellenség támaszpontjai, repülőtereinek felett és a Barents-tengeren. A bombázók csapásokat mértek a támaszpontokra és repülőterekre.

Amint a konvoj kb. 200 mérföldre megközelítette a partot, a tengeralttjárók felderítésére bekapcsolódtak a PE—3-as repülőgépek, 80—120 mérföldre pedig az MBR—2-es hidroplánok és űrhajók. A technikai irányítás mellett minden hajóra biztosítottak szovjet révkalauzt is.

A visszatérő hajókaravánok védelmét ugyancsak az említett séma szerint szervezték meg.

A hatékony védelem példaként szolgálhat a 40 teherhajóból álló PQ—18-as konvoj biztosítása 1942 szeptember elején. Az angolok szintén megtették a megfelelő intézkedéseket. A közvetlen védelem mellett a fedezetet egy cirkáló és 16 torpedóromboló biztosította. Először alkalmaztak konvojvédelemhez repülőgépanyahajót. A norvég partok mellett tengeralttjárók bontakoztak szét. Szovjet részről a biztosításban csaknem az összes hajó részt vett. A légierő csapásokat mért a repülőterekre és megsemmisített kb. 20 repülőgépet.

Az angol és amerikai haditengerészeti erőkkel való együttműködés megszervezése a Murmanszkban, Arhangelszkben és Polarnijban levő szövetséges haditengerészeti missziókon keresztül történt.

1941-ben 51 teherhajó érkezett a Szovjetunióba (köztük 9 szovjet). A szovjet kikötőkből pedig 4 konvoj ment ki (47 hajó, köztük 15 szovjet). Ezek 160 413 tonna árut hoztak és 145 758 tonnát szállítottak el onnan. Az Északi Flotta hajói a védelemhez 58, illetve 34 kifutást hajtottak végre. 1942-ben a Szovjetunió északi kikötőibe 814 654 tonna áru érkezett és 366 023 tonnát szállítottak el onnan. Az Északi Flotta hajói a biztosításhoz 191, illetve 126 kifutást hajtottak végre.

Amint az szállítások útjában növekedett, az ellenség kénytelen volt egyre nagyobb figyelmet szentelni az északi hajózási útvonalaknak.

1942 elején flottájának alapvető erőit az észak-norvégiai támaszpontokon összpontosította és aktivizálta tevékenységét. A hajókat az Angliától és Izlandtól a Kolai-öböl és a Fehér-tengerig vezető hosszú úton végig támadták a repülőgépek, tengeralattjárók és felszíni hadihajók, amelyek tevékenységének alapvető körzete a Medve-szigethez és a szovjet kikötőkhöz való közeli utak voltak. Erre válaszként megerősítették a konvojok védelmét. A konvojokba torpedórombolókat kapcsoltak be, amelyek megnövelt tűzerővel a repülőgépeknek a torpedók célzott kilövését.

Az Északi-foktól keletre eső útvonal a szovjet részről foganatosított intézkedések ellenére veszélyes maradt. A konvojok 1942-ben szenvedték el a legnagyobb veszteségeket.

A legnagyobb veszteséget az angol admirálisítás szervezőképességének hiánya következtében a PQ—17-es konvoj szenvedte el. Az angolok mindenáron a „Tirpitz” sorhajót akarták elsüllyeszteni és a konvoj védelmét másodrendűnek tartották. Ilyen körülmények között a hadműveletnek csapdává kellett volna válnia a „Tirpitz” számára: a konvoj több mint 30 súlyosan megrakott hajója volt a csalétek. A PQ—17 súlyos veszteségei (a kb. 143 ezer tonnát jelentő elsüllyedt 24 hajón 3350 autó, 430 harcokosi, 210 repülőgép és kb. 100 ezer tonna más rakomány volt) ürügyül szolgáltak az angoloknak ahhoz, hogy visszatartsák a következő konvojokat. Szovjet javaslat alapján ezután egy ideig egyes hajókat indítottak, amelyek ágyúkkal, gépfegyverekkel és vízi-bombákkal voltak felfegyverezve.

1943-ban az Északi Flottát új hajókkal és repülőgépekkel töltötték fel, ami eredményesebb tette a tengeri utak védelmét.

1944-ben észrevehetően megnőtt az útvonalon tevékenykedő tengeralattjárók tevékenysége. Ezek közül sokat olyan szerkezettel láttak el, amelyek lehetővé tették, hogy a víz alatt dízel-motorral haladjanak, tökéletesítették a rádiólokátorait és hidroakusztikai berendezéseiket, akusztikus torpedókkal látták el őket. Megváltozott a taktikájuk is. Közlebb húzódtak a szovjet kikötőkhöz, különösen a Kolai-öböl és a Fehér-tenger bejáratának térségében. Válaszként az Északi Flotta parancsnoksága megnövelte a konvojokat kísérő hajók számát, sűrítették az őrzásokat és a felderítést. Ennek következtében 1944—1945-ben már gyakorlatilag sikerült likvidálni a veszélyt a teherhajók számára.

A 3. szám egyik legérdekesebb cikke *J. N. Szuhinyin*: „Harcokosi hadtestek menetből való átkelése a Déli-Bugon és a Visztulan” c. írása (1986. 3. sz. 30—35. o.).

Hogy a nagy honvédő háborúban biztosítani lehessen a harci cselekmények folyamatosságát és a támadó hadműveletek gyors ütemét, az nagyban függött a vízi akadályok leküzdésének mesteri előkészítésétől és megvalósításától.

A támadó hadműveletekben a harcokosi alakulatok, amelyek üldözték a visszavonuló ellenséget, rendszerint elsőként érték el a folyókat, menetből átkeltek rajtuk, hídfőt létesítettek, majd ezt kiszélesítették. A továbbiakban rendszerint ezekből a hídfőkből fejlesztették ki a mélységi támadást.

A 2. harcokosi hadtestnek átkelése a Déli-Bugon az *umany-botosani hadműveletben*. Miután a 2. Ukrán Front 2. harcokosi hadseregének alakulatai sikeresen befejezték a korszerű—sevesenkovoi hadműveletet, folytatták a támadást nyugati irányban és 1944. március 9-én elérték Umanyt, és másnap, más alakulatokkal együtt, rohammal bevették a várost. A Front parancsának megfelelően a hadsereg parancsnoka azt a feladatot adta a 16. harcokosi hadtestnek, hogy március 13-án Dzsulinka térségében keljen át a Déli-Bugon és hozzon létre hídfőt a nyugati parton. A visszavonuló németek az állandó jellegű hidakat felrobbantották, többek közt egy 60 tonna teherbírású hidat, de a felderítés adatai szerint a hidpillérek épek maradtak. A 16. hadtestnek a menetből való átkeléssel egyidejűleg helyre kellett állítania a hidat, amihez megkapta a 357. hadsereg közvetlen műszaki-támasz zászlóaljait.

Március 11-én éjjel a hadtestparancsnok úgy döntött, hogy a 107. harcokosi dandár, mint rohamosztag, Dzsulinkától északra kel át a folyón. A dandárt megerősíti a hadtest közvetlen önjáró tüzérséggel. Miután a rohamosztag gépkocsizó lövészei elfoglalták a hídfőt, 13-án reggeltől biztosítani kellett az utászok helyreállítási tevékenységét. A deszantátkeles előkészítése a 107. dandárra hárult. Ehhez kaptak az utászzászlóaljból egy szakaszt és különféle csónakokat, és számításba vették tutajok alkalmazását is.

A biztosítás a hadtest tüzérezredének volt a feladata, amelynek a harcokosi és önjáró lövegek után már a helyreállított hídon kellett átkelni a túlsó partra. Az átkelés légi védelmét a hadtestközvetlen légvédelmi tüzérezred biztosította.

A szervezéssel egyidejűleg folyt az üzemanyag és lőszerutánpótlás is, a politikai apparátus pedig a pártpolitikai előkészítést végezte.

A rohamcsoport március 11-én 6 órakor kezdte el a folyó megközelítését. Nem ütközve ellenállásba, a 107. dandár a nap végére elfoglalta Dzsulinkát. A sötétség leple alatt egy géppisztolyos század előre elkészített tutajokon átkelt a folyón, kiverte az ellenséget Berjuzki-Bersadskie helységekből és 12-én reggelre elfoglalt egy 0,5 km széles és 0,3 km mély hídfőt. A dandár főerői a keleti partról adtak tűztámogatást a géppisztolyos századnak. Ekkorra a hadtest főerői is Dzsulinka körzetében összpontosultak. Március 12-én estére a folyón átkelt a hadtest gépkocsizó lövészdandára, egyidejűleg a műszakiak helyreállították a hidat, és 13-án a hídon átkelt a 2.

harckocsihadsereg, 16. és 3. harckocsihadtestek harckocsijai és tüzérsége.

Március 13-án visszaverték az ellenségnek a hídfő felszámolására irányuló kísérleteit és délben rövid tüzérségi tüzcsapás után a 16. hadtest támadásba ment át. 13-án estére a hídfőt 20 km szélesre és 10 km mélyre bővítették ki, majd a 2. harckocsihadsereg folytatta a támadást Jampol irányában.

A 16. harckocsihadtest igen rövid idő alatt kelt át a Déli-Bugon. Az első géppisztolyosok átkelése, valamint a harckocsik és önjáró lövegek átkelése között 18—20 óra telt el. Mindezt a pontos előkészítés és a jó vezetés tette lehetővé.

Az 1. gárda-harckocsihadsereg 11. gárda-harckocsihadtestének átkelése a Visztulán a Ivov—sandomierzi hadműveletben. A Ivov—sandomierzi hadművelet sikeres befejezésében és a Visztula nyugati partján levő hídfő létesítésében vezető szerepet játszott az 1. gárda-harckocsihadsereg. Az átkelés előkészítése harci körülmények között ment végbe.

Az 1. Ukrán Fronttól kapott parancs értelmében a hadseregnek 12 km-es szakaszon kellett átkelnie a Visztulán Tarnobrzeg és Baranów között, a hídfőből csapást kellett mérnie Sandomierz irányába északra és nyugatról át kellett karolnia a várost. Katukov hadseregparancsnok döntése szerint a jobbszárny első lépcsőjében a 11. gárda-harckocsihadtestnek kellett támadnia. A hadtest az ellenséget üldözve két útvonalon közelítette meg az átkelés helyét. Az élen a rohamapat haladt, egy megerősített harckocsidandár, amelynek az volt a feladata, hogy együttműködve a hadseregközvetlen rohamosporttal, a 6. önálló motorkerékpáros ezreddel, keljen át a Visztulán és biztosítsa a hadtest főerőinek átkelését. A hadtestnek három átkelőhelyet kellett létrehozni, egy deszantátkelőt és két kompátkelőt.

A hadtestparancsnok először is a váratlan-ságot akarta biztosítani. A parancs szerint a hadtest él csoportja, a 44. gárda-harckocsidandár, az 1454. önjáró tüzérezreddel az 1. útvonalon el kellett hogy érje a Visztulát és július 30-án át kellett kelnie rajta. Az átkeléshez összecsuksukható deszantsónakokat kaptak. Ezekből szándékoztak kompokat készíteni. A hadtest átkelését két nap alatt kellett végrehajtani, augusztus 1-én reggelre.

Július 29-re virradó éjjel a dandár gépkocsizó lövészászlóalja ellenséges tűzben halálcsonakokon átkelt a Visztulán, Tarnobrzegtől fél kilométerrel délre. Ezután kompon átkeltek a többi lövészek, a 44. harckocsidandár egyes lövegei és aknavetői. Egyidejűleg Machówtól délre helyi eszközökön elkezdték az átkelést a 6. önálló motorkerékpáros ezred alegységei is. Sikertüket elősegítette az, hogy Baranów körzetében elérte a folyót a 13. hadsereg 350. és 162. lövészadosztálya és szintén megkezdtek az átkelést menetből.

Július 30-án 9 órára a nyugati parton létre-

hozta egy 4 km széles és 1,5 km mély hídfőt. Az ellenség ellentámadásait sikerült visszaverni, és így biztosították a hadtest főerőinek átkelését. 29-én 18 órakor a hadtest főerői elkezdtek a felvonulást két útvonalon a Visztulához. A 40. és 45. gárda-harckocsidandár élén a 134. hadseregközvetlen pontonos zászlóalj haladt. Mivel ellenállásba nem ütköztek, a főerők július 30-án reggel elérték a Visztulát az átkelés körzetében. A menetből való átkelést azonban feltartóztatták északról a Visztula keleti partján levő ellenséges erők. A parancsnok a hadtest erőinek egy részével lezárta az ellentámadások útját, a főerőkkel pedig folytatta az átkelést. Július 31-ére virradó éjjel a 134. pontonos zászlóalj két átkelőhelyet létesített. Mindkét helyen 30 tonna teherbrású komp működött. Ezek segítségével július 31-én 15 órára befejezte az egész technika átszállítását a 43., augusztus 2-án 7 órára pedig a 45. gárda-harckocsidandár.

Ezzel egyidejűleg a 40. gárda-harckocsidandár sikeresen verte vissza az ellenség ellentámadásait a keleti parton. Augusztus 2-án a dandárt felváltották a 13. hadsereg odaérkezett lövészegei. A 11. gárda-harckocsihadtest teljes egészében augusztus 3-án reggel gyülekezett a hídfőben. A gépkocsizó lövészekkel együtt augusztus 3-án estére 12 km szélesre és 7 km mélyre növelték a hídfőt. Ekkorra itt összpontosult a 8. gárda-gépesített hadosztály is. Az 1. gárda-harckocsihadsereg, amint ezt a Front parancsnoka tervezte, innen mért csapást észak-nyugati irányban, Sandomierz átkarolásához. Ezt az átkelést is menetből, igen rövid idő alatt hajtották végre, ami többek közt, a pontos előkészítés és jó vezetés következménye volt.

Ritkán érintett kérdést tárgyal a J. Sz. Bodarevskij: „Tengeri deszantok a nagy honvédő háború támadó hadműveleteiben” c. tanulmánya (1986. 4. sz. 39—47. o.). A Haditengerészeti Flotta támadó hadműveletekben való részvételének egyik formája a tengeri deszantok partraszállítása volt. A deszantokat annál gyakrabban alkalmazták, minél inkább kibontakoztak a szovjet hadsereg támadásai. Míg a Fekete-tengeri Flotta 1941-ben két deszantot hajtott végre, 1942-ben hármat, 1943—1944-ben már nyolcat. Az Északi Flotta csupán 1944-ben hét deszantot szállított partra, míg 1941—1942-ben összesen csak nyolcat. A Dunai Flottilla 1944-ben 13 deszantot hajtott végre, vagyis 6,5-ször többet, mint 1941-ben. Kivételt képez a Balti Flotta és a Ladogai Flottilla, amelyek a kialakult helyzet következtében a deszantok többségét 1941-ben szállították partra. A Haditengerészeti Flotta a nagy honvédő háború alatt összesen több mint 100 különböző tengeri deszantot hajtott végre, amelyekben több mint 250 ezer ember vett részt.

A deszantok előkészítése és partraszállítása több ütemben zajlott le.

Az előkészítő szakasz tartalmazta a had-

művelet tervének és más dokumentumoknak (a csapatok és a technika beszállításának és kirakásának terve, a tüztámogatás, hírközlés terve stb.) a kidolgozását; a partraszállás helyének és környékének felderítését, az ellenséggel kapcsolatos adatok összegyűjtését; a rendelkezésre álló eszközök pontos számbavételét, a deszant legalkalmasabb idejének és helyének kidolgozását.

A novorosszijszki deszantnál pl. a szárazföldi és a légi felderítéssel együttműködve sikerült pontosan megállapítani az ellenséges ütegek, tüzfészkek helyét, a műszaki akadályok jellegét. Az előkészítő szakaszban a személyi állomány előkészítő gyakorlaton vett részt, ahol begyakorolták az akadályok leküzdését, alkalmazták a korábbi deszantok tapasztalatait. Ugyancsak az előkészítés menetében párt- és komszomolgyűléseket tartottak, a személyi állomány esküt tett, felhívásokat tettek közé, stb.

Nagy jelentősége volt az ellenség megtévesztésének és az álcázásnak. A deszantban résztvevő hajókat szétszórták. A novorosszijszki deszantban az előkészítést csak a parancsnokok szűk köre végezte. Kiadtak egy félrevezető direktívát, amely szerint a deszantot Juzsnaja—Ozerijka térségében tervezik. Ezen a területen fokozott felderítést végeztek. Az összes átcsoportosításokat, a személyi állomány begyakoroltását kizárólag éjjel végezték. A beszállás helyeit a szárazföldről és a tenger felől fedezték léghárító eszközökkel, repülőkkel, a hajók tűzérégségével és szárazföldi tűzérégséggel.

A tengeren való átkelés pontosan kidolgozott terv szerint ment végbe és pontos szervezettséget követelt, amely biztosította a személyi állomány sértetlenségét és a váratlanságot. Az átkelés alatt a repülő, a felszíni hajók és a tengeralattjárók intenzív felderítést folytattak. A legveszélyesebb irányokban tengeralattjárók őrködtek, hogy szükség esetén harcra kényszerítsék az ellenség hajóit és lekössék azokat.

A deszant előtt álló harcfeleladatok megoldásában nagy szerepet játszott a *partraszállásért folytatott harc*. Ez a következő feladatokból állt: a deszantelhárító akadályok leküzdése a vízben, a partraszállás helyeinek pótlólagos felderítése és elfoglalása, hídfő létesítése. Pontosan meg kellett szervezni a személyi állomány és a technika átszállítását a partraszállító eszközökre és onnan a partra (ha a part—hajó—partraszállító eszköz—part sémát), illetve a partra (ha a part—hajó—part sémát alkalmazták).

Pontos volt a szállítóeszközök megválasztása. A nagy honvéd háborúban, mivel nem voltak speciális partraszállító hajók, általában különböző típusú hadihajókat használtak. A támadó hadműveletek esetében gyakran vették igénybe a gyorsjárátú torpedónaszádókat. Ezek gyorsasága és nagyfokú manőverező képessége lerövidítette az átkelést, a torpedók

alkalmazása pedig meggyengítette a védelmet. Észak-Korea felszabadításánál a gyors ütemű harcok miatt csak gyorsjárátú hajókat, elsősorban torpedónaszádókat alkalmaztak. A Csendes-óceáni Flottánál a szovjet haditengerészetben először alkalmaztak az élcsoportok átszállításához speciális építésű partraszállító hajókat.

Az ellenség védelmét előzetes és közvetlen tűzérégi és légi előkészítéssel gyengítették meg.

A deszant *parton folytatott harcát* nagymértékben segítette az idejében alkalmazott, nagyerejű tűzérégi és légi támogatás. A keres—eltigeni deszanthadművelet (1943. október 31—december 11.) menetében Eltigen térségében kisegítő deszantot tettek partra, amely 36 napon keresztül verte vissza az ellenséges túlerő támadásait a parti, tábori és hajótűzéréség támogatásával. A deszantnak jelentős támogatást nyújtott a légierő és a flotta.

A deszanthadműveletek egyik legfontosabb tapasztalata az volt, hogy speciális deszantpartraszállító eszközök építésére van szükség. A háború utáni tapasztalatok és a helyi háborúk tapasztalatai ezt megerősítették.

Az 5. szám több érdekes cikke közül N. K. Glazunov: „A fasiszta »Barbarossa« terv csődje” c. (1986. 5. sz. 68—74. o.) tanulmányát ismertetjük. A Szovjetunió megtámadása előtt a fasiszta Németország elfoglalta csaknem egész Európát. Németország következő katonai-politikai célja a Szovjetunió megsemmisítése volt, amely a fő ellenséget jelentette számára. Ez az elgondolás a „Barbarossa” tervben öltött testet, amely lehetővé tette volna Németország és szövetségesei számára a világuralom megvalósítását.

Ez a terv egész sor katonai-politikai és gazdasági tervet foglalt magában, amely nemcsak a Szovjetunió területének elfoglalását, hanem az egész társadalmi és állami rendszer megsemmisítését is, a lakosság jelentős részének fizikai megsemmisítésével együtt. A szovjet állam területén négy német gyarmati tartományt hoztak volna létre. Ezek lettek volna: „Ostland”, „Ukrajna”, „Moszkva”, és „Kaukázus”, amelyeket a keleti minisztérium irányított volna.

A „Barbarossa” terv alap gondolata az volt, hogy szétvágják az orosz hadsereg főerőinek arcvonalát Oroszország nyugati részén, hatalmas, gyorsanmozgó csoportok gyors és mélységi csapásaival a Pripjaty mocsaraktól északra és délre, és ezt a rést kihasználva meg kell semmisíteni az egymástól elválasztott csapatokat. A terv szerint a nagy orosz térségben meg kellett akadályozni a csapatok visszavonulását. Az első, döntő szakaszban a terv szerint a „Közép” hadseregcsoport csapataival meg kellett semmisíteni a szovjet csapatokat Belorussziában; az „Észak” hadseregcsoportnak szét kellett vernie a szovjet erőket a Baltikumban és el kellett foglalnia Leningrádot; a „Dél” had-

seregcsoport feladata volt a szovjet csapatok megsemmisítése Ukrajnában, megakadályozva azt, hogy visszavonuljanak a Dnyeper mögé. Az üldözés folyamán a következő feladat volt középen gyorsan elérni Moszkvát, délen pedig elfoglalni a gazdaságilag fontos Donyec-medencét.

A terv az orosz ellenállás gyors összeomlására számított, végső célja pedig az volt, hogy létrehozzon „egy elválasztó akadályt az ázsiai Oroszország ellen a Volga—Arhangelszk általános vonalon”. A légierőnek kellett megbénítani „az oroszok utolsó megmaradt ipari körzetét az Uralban”. A terv végrehajtására igen rövid időt írtak elő, 3-tól 7 hétig tartót, azzal, hogy legkésőbb november 7-re el kell foglalni Moszkvát.

Nyugaton egyes történészek azt állítják, hogy a „Barbarossa” terv a dilettáns Hitler fantáziájának terméke. Valójában ez nem így van. A terv kidolgozásába a legtapasztaltabb vezérkarikákat vonták be, Paulust, Marcksot, Jodlt, Haldert és másokat.

A „Barbarossa” tervet a 21. sz. teljesen titkos direktívában fektették le, amelyet Hitler 1940. december 18-án írt alá, amikor még létezett a 39-es megnemtámadási egyezmény.

1941 nyarára a német parancsnokság befejezte csapatai szétbontakoztatását a Szovjetunió nyugati határai mentén. A támadáshoz összpontosítottak 190 hadosztályt, ebből 153 volt német, 37 csatlós. Ezek összlétszáma 5,5 millió ember volt. A fegyverzet volt 47,2 ezer löveg és aknavető, 4300 páncélos és rohamlövég, 4980 harci repülőgép.

A hitleristák tervének kalandor jellege nyilvánvaló volt. Túlértékelték a fasiszta Németország és szövetségesei politikai, gazdasági és katonai lehetőségeit, ugyanakkor a fasiszták nem értették meg a szocialista rendszer lényegét és jellegét, annak hatalmas lehetőségeit. Alábecsülték a szocialista ideológia erejét, a társadalom erkölcsi-politikai egységét. Alábecsülték a hadsereg erejét és ez a háború jellegének téves meghatározását eredményezte. Figyelmen kívül hagyták a hadászati tartalmak és a hatalmas térségek jelentőségét.

A párt és a szovjet kormány megtette a megfelelő intézkedéseket az ország védelmi képességének megerősítése céljából. Új fegyvertípusok jelentek meg, átszervezéseket hajtottak végre a hadseregben és a flottánál.

A fasiszta támadás elhárítása a Leningrádi, Nyugati Különleges, Balti Különleges, Kievi Különleges és az Odesszai Katonai Körzet csapataira hárult. Ezekben volt 170 hadosztály és 2 dandár, amelyek létszáma 2 680 000 ember volt, 37 és félszer lövőgéppel és aknavetővel, 1475 harcokocival, 1540 harci repülőgéppel, és sok más elavult technikával. Az ország tervezett átállítását nem sikerült maradékalánul végrehajtani.

A váratlan támadás következtében a fasisztáknak az első napon sikerült 35 km-re, helyen-

ként pedig 50 km-re előrenyomulniuk. A hirtelen szervezett védelem nem bizonyult szilárdnak. A szovjet csapatok kénytelenek voltak az egész arcvonalon hadászati védelemben átmenni. A szovjet vezetés, miután megértette, hogy a németek a villámháborúra tették fel a tétet, mindent megtett, hogy megakadályozza a gyors előrenyomulást, hogy megőrizze a bázist az ország erőinek kibontakoztatásához. A betolakodók ellen harcra kelt az egész szovjet nép. Június 30-án létrehozták az Állami Védelmi Bizottságot, amelynek Sztálin lett az elnöke. Június 23-án létrehozták a Főparancsnokság Főhadiszállását, amelyet augusztus 8-án átszerveztek a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásává.

A mozgósítás szervezeten folyt le, az első nyolc nap alatt a hadseregbe 5,3 millió embert hívtak be. A KB támogatta Leningrád és Moszkva lakosainak azt a kezdeményezését, hogy népfelkelő zászlóaljakat hozzanak létre. Július 7-re a fővárosban és a területen 12 hadosztály alakult meg, Leningrádban pedig 10 hadosztály és 14 önálló tüzer-géppuskás zászlóalj, amelyek létszáma összesen 255 ezer fő volt. Megindult a szervezés a fasiszták hátában is. 1941-ben a megszállt területen 18 illegális területi pártbizottság és több mint 260 kerületi, városi stb. pártbizottság jött létre, több mint 2000 partizánosztag működött több mint 90 ezer fővel.

Mindezek eredményeként a németek támadása a leningrádi és kijevi irányban július közepén elakadt, a középső irányban pedig, Szmolenszk térségében, elhúzódó harcokra kényszerültek. Az a számítás, hogy a Dnyeper elérése meggyorsítja a háború befejezését, nem vált be. A villámháborúra alapozott „Barbarossa” terven repedés keletkezett. A Szmolenszk környéki harcok lehetetlenné tették Moszkva azonnali megközelítését. Ezekben a harcokban négy front vett részt.

Míg a háború első három hetében a németek átlagosan napi 20—30 km-t nyomultak előre, július közepétől augusztus 7-ig ez az ütem lecsökkent 3,5—8,5 kilométerre, aztán pedig szeptember közepéig még lassabbá vált. Október—novemberben, a Moszkva elleni támadás idején az előrenyomulás átlagosan napi 2,5—3 km volt. Július közepéig a németek átlagosan napi 4 ezer embert vesztek, a Szmolenszk alatti harcok idejére ez több mint napi 7 ezerre emelkedett. A veszteségek augusztusban növekedtek és 26 nap alatt 227 800 főt tettek ki. Augusztus 7. és 13. között elérték a napi 17 ezer főt. 5 hónap alatt a szárazföldi csapatok halottakban és sebesültekben és eltűntekben 750 ezer embert vesztek, valamint november 10-ig 5180 repülőgépet.

5 hónap alatt a németeknek mégis sikerült előrenyomulni 850—1200 km-t, blokádnál vették Leningrádot, elérték Moszkvát, elfoglalták a Baltikumot, Belorussziát, Moldvát, csaknem egész Ukrajnát, Karélia egy részét és az orosz köztársaság több területét. Az

elsődleges célt azonban, a szovjet hadsereg alapvető erőinek megsemmisítését a határmenti övezetben, nem érték el. Nem tudták megakadályozni a mozgósítást, megsemmisíteni az irányítást.

1941 november végén a Déli Front csapatai magukhoz ragadták a kezdeményezést. Az ellentámadás következtében a csapásmérő csoport visszaszorult Rosztovtól. Tyihvin térségében visszaszorították a németeket Volhov mögé. Északnyugati irányban az arcvonal stabilizálódott.

December 5-én kezdődött az ellentámadás Moszkva alatt. Ez volt az első, három front erőivel végrehajtott támadó hadművelet. A szovjet csapatok, magukhoz ragadva a kezdeményezést, súlyos csapást mértek az ellenségre. Az 1941/42-es téli hadjárat alatt az arcvonal egyes szakaszain 150—400 km-re szorították vissza az ellenséget, szétzúztak 50 hadosztályt. Csupán a német szárazföldi csapatok elvesztettek 832 550 embert. Ez volt a gyökeres változás kezdete, s egyben szétesztott a német hadsereg legyőzhetetlenségének mítosza.

1942 nyarán a németek ismét átvették a hadászati kezdeményezést és támadást kezdték a sztálingrádi és kaukázusi hadászati irányban. Előrenyomultak 150—400 km-t, de a céljukat nem érték el.

A Sztálingrád alatti ellentámadásnál megsemmisült az ellenség 22 hadosztálya és 160 önálló alakulata, összesen 330 ezer ember. Szétverték az olasz 8. hadsereget és a román 3. hadsereg egy részét. A hadászati kezdeményezés véglegesen átment a szovjet csapatok kezébe. Ez döntő változást jelentett nemcsak a honvédó háború, hanem az egész háború menetében. Elkezdődött az ország területének felszabadítása. A „Barbarossa” terv végleges kudarcot szenvedett. Az 1943-as kísérlet után, hogy ismét magukhoz ragadják a kezdeményezést, az egész szovjet—német arcvonalon hadászati védelembé mentek át.

Bizonyos fokig az előbbi téma folytatását és más szempontból való megvilágítását képezi *A. P. Marisev*: „A hadászati védelem néhány kérdése a nagy honvédó háborúban” című tanulmánya (1986. 6. sz. 9—16. o.). A háború előtti időben a szovjet hadsereg harctevékenysége alapvető formájának a hadászati támadást tartották. A védelmet csak ideiglenes és kényszerű formának tekintették, amelyet akkor lehet alkalmazni, ha kedvezőtlenül alakul a katonai-politikai helyzet, kedvezőtlen az erők és eszközök aránya. A fő figyelmet a hadműveleti és harcászati méretű védelem kérdéseinek kidolgozására fordították.

A váratlan támadás következtében kialakult helyzetben a szovjet hadsereg kénytelen volt a háború első napjától kezdve az egész arcvonalon védekezni. Emellett a hadászati védelmet rendszerint az ellenség aktív támadó tevékenységének a menetében szervezték, amikor nem volt befejezve a hadászati kibontakozás,

amikor nem voltak előre elkészített védelmi vonalak. A védelmi harcokat úgy kellett folytatni, hogy az ellenség fölényben volt a páncélosok és a légierő terén, különösen a főcsapások irányában.

A szovjet csapatok sikertelen védelmi hadműveletei a voronyezsi irányban és a Donyec-medencében 1942 nyarán azt eredményezték, hogy átszakadt a védelem a hadászati front déli szárnyán. A széles rést az ellenség kihasználta a Sztálingrád és a Kaukázus elleni támadáshoz. Ilyenképpen a hadászati védelem a háború menetében másodszor vált alapvető harc formává. A hadászati védelem szervezési tapasztalatainak növekedése, az erőviszonyok megváltozása a szovjet hadsereg javára azt eredményezte, hogy 1942 nyarától az ellenség kénytelen volt csak néhány hadászati irányban folytatott támadásra korlátozni tevékenységét.

A háború menetében tovább fejlődtek a hadászati védelem formái. 1941 augusztusától, a tapasztalatok alapján, a frontcsoporthoz hadművelet vált a hadászati védelem alapvető formájává. Az 1942-es év nyári—ősi hadjáratában a hadászati hadműveletekben rendszerint 2—3 front vett részt. A hadműveletek 250—800 km széles sávban folytak, a mélységük 150 km-től 500 km-ig terjedt. Az ilyen hadműveletek kezdetére a frontcsoporthoz létszáma 500 ezertől másfélmillió fölé terjedt, 3—6 ezer löveggel és aknavetővel, 400—800 repülőgéppel, 600—2400 harcokocsival.

Olyan körülmények között, amikor az ellenség támadása egy sor irányban folyt, szükségessé vált egy védelmi hadjárat keretében több hadászati védelmi hadművelet szervezése nemcsak az arcvonalon, hanem mélységben is. A nyugati irányban pl. a szovjet csapatok védelmi hadműveleteket folytattak 1941-ben Belorussziában, valamint végrehajtották a szmolenszki és moszkvai hadműveletet.

Az ellenség főcsapása irányának időben történő felismerésétől függött a hadászati védelem megszervezésével kapcsolatos döntés — az erők és eszközök elosztása az egyes irányok között, a harcoló frontok erősítése, a hadászati tartalékok összpontosításának körzetei, védelmi építkezések stb. A háború előtt pl. azt feltételezték, hogy a német hadsereg a főcsapást a délnyugati irányban méri, és itt is csoportosították a főerőket. A főparancsnokság csak a határ menti harcok folyamán jutott arra a következtetésre, hogy az ellenség a fő erőfeszítéseket a nyugati (Minszk—Szmoleszk—Moszkva) irányban összpontosította. Ezután ide irányította a hadászati tartalékokat az ország belsejéből, ide dobták át az erőket és eszközöket az arcvonal más szakaszairól.

Az 1942-es év nyári—ősi hadjáratában a német főcsapás irányát szintén csak a támadás kezdetekor sikerült felfedni. A szilárd védelem létrehozásához, az arcvonal helyreállításához és stabilizálásához hosszú idő és nagy erőfeszítések voltak szükségesek. Az ellenség nagy területeket tudott elfoglalni.

A korábbi védelmi hadműveletektől eltérően 1943 tavaszán sikerült feltárni a német nyári támadás irányát, sokkal a kezdete előtt. Miután felismerték, hogy a támadás főiránya Kurszk, gondosan megtervezték és előkészítették a védelmet. Létrehozták a védő hadseregcsoportot, több műszaki védelmi vonalat építettek ki 300 km mélységben, nagy tartalékokat vontak össze, felkészítették a parancsnokságokat, a törzseket és a csapatokat, kiépítették a hadműveleti álcázást. Ez lehetővé tette az ellenség csapásainak elhárítását, az ellentámadásba való átmenet feltételeinek megteremtését.

A védelmi hadműveletek menetében egyre tökéletesedett a terep műszaki kiépítése. Előbb csak a fő védelmi sávokat építették ki, később már több védelmi vonal épült. Pl. mikor az ellenséges csapatok Moszkvát fenyegették, kiépült a moszajszki védelmi vonal. A főparancsnokság döntése alapján létrehozták a moszkvai védelmi övezetet, amely műszakilag kiépítve három védelmi gyűrűből állt: az első — a vasúti körgyűrű mentén, a második — a Szadovaja mentén, a harmadik — a Bulvár gyűrű és a Moszkva-folyó mentén.

A háború folyamán a szovjet csapatok hadászati védelme aktív jellegű volt. A védelmi vonalak tartását ellencsapásokkal ötvözték. A hadászati védelem keretei között támadó hadműveleteket is végrehajtottak. Előfordult az is, hogy egy hadászati irányban kemény védekezés folyt, más irányokban pedig korlátozott feladatkörű támadó hadműveleteket valósítottak meg. Így pl. a szmolenszki hadászati védelmi hadműveletben azzal a céllal, hogy az ellenség erőt elvonják a fő, és egyben legveszélyesebb irányból, a 21. hadsereg és egy lovas összevont csoport erőivel támadó hadműveletet szerveztek a bobrujszki irányban, a Tartalék Front 24. hadseregének erőivel pedig Jelnya térségében.

A védelem aktív jellege megmutatkozott az erőkkkel és eszközökkel való manőverezésben is. Ennek különböző céljai voltak: a csapatok erősítése a legveszélyesebb irányokban; csoportok létrehozása ellencsapások méréséhez; olyan csapatok kivonása az ellenség csapásai alól, amelyeket bekerítés vagy szétzúzás fenyegetett.

A védelem szilárdsága nagy mértékben függött a hadászati tartalékok mesteri felhasználásától. A hadászati tartalékok bevetése lehetővé tette a védelemben keletkezett nagy rések felszámolását. A háború kezdetekor rendelkezésre álló 70 tartalék hadosztályt három hét alatt felhasználták. 1941. június 22-től december 1-ig a Főhadiszállás tartalékából a

hadrakelt seregbe irányítottak 291 hadosztályt és 94 dandárt.

A nagyon széles arcvonalon folytatott hadászati védelem esetében különösen fontos volt a pontos együttműködés megszervezése.

A háború első szakaszának hadászati védelme idején nagy szerepet játszott a szovjet csapatok nagy távolságra való elvonulása. Néha ez volt az erők későbbi védelemre való megmentésének egyetlen célszerű módja. Erre akkor került sor, amikor a hadászati arcvonalat áttörték és a támadás elhárításához nem voltak erők, vagy ezek felhasználása nem volt célszerű. Néha az egységek alacsony fokú gépesítettége, az alacsony fokú manőverezőképesség, vagy a későn hozott döntés miatt az ellenség elvágta az elvonulás útját és a csapatokat bekerítették. Ez nagy veszteségeket okozott és súlyosan befolyásolta a védelem egész menetét. Nem lehet igazolni pl. azt, hogy 1941 szeptemberében későn vonták ki a Délnyugati Front csapatait Kijev körzetéből, amikor az ellenség már átfogta ezek szárnyait és a Főhadiszállás nem tudott lényeges segítséget nyújtani nekik. A csapatok kivonására vonatkozó késedelmes döntés nemcsak nagy területek, hanem jelentős erők és eszközök elvesztésével is járt. Hatalmas erőfeszítéssel sikerült csak helyreállítani a védelmi arcvonalat a délnyugati irányban.

A védelmi harcok menetére befolyást gyakorolni képes legmozgékonyabb eszköz a légi-erő volt. A háború első szakaszában volt olyan törekvés, hogy csapásokat mérjenek a sok támadó csoportra és az ellenség hátában levő objektumokra. Ez azt eredményezte, hogy a légierőt szétszórtan alkalmazták, és így nem tudott hatékony támogatást nyújtani a védekező csapatoknak. A légihadseregek megalakításától kezdve a légierők tevékenységét rendszerint front méretekben szervezték, ami lehetővé tette összpontosított csapások mérését az ellenséges csoportosításokra a döntő irányokban.

Összefoglalásul a szerző megállapítja, hogy a honvédő háború a hadászati védelem előkészítésének és folytatásának gazdag példatárával szolgál. A legértékesebb az előre szándékosan előkészített védelem, különösen a kurszki védelem tapasztalata, amelyet klasszikusnak lehet tartani. Az ilyen védelemre kell törekedni, de figyelembe kell venni, hogy ilyen kedvező feltételek nem okvetlenül léteznek. Ezért a legnagyobb figyelmet a háború első szakaszában folytatott védelem tanulságaira kell fordítani.

Lengyel István